

Trendnota Levenslang en levensbreed leren

- **Omschrijving:** *LOCUS verzamelde in 2006 relevante informatie voor de lokale besturen met betrekking tot verschillende aspecten van het lokale cultuurbeleid, dit als voorbereiding voor de cultuurbeleidsplanningsronde van 2007. De trendnota's documenteren en analyseren per thema belangrijke ontwikkelingen binnen de context van Vlaanderen. Deze trendnota behandelt het thema "Levenslang en levensbreed leren".*
- **Thema:** *Beleidsplanning. Publiekswerking. Cultuur en samenleving.*
- **Auteur:** *LOCUS 2006*

Deze trendnota kan u lezen op drie niveaus:

1. **De KERN van de zaak voor wie zich meteen pertinente vragen wil stellen**
 - Een korte omschrijving: wat is deze trend? hoe doet die zich voor? wat moet u er over kunnen vertellen.
 - Vastgestelde subtrends, kernachtig geponeerd.
 - De daarmee samenhangende beleidsuitdagingen en werkvragen waarmee u lokaal aan de slag kan.
2. **DUIDING voor wie de trend wil begrijpen**
 - Feiten en cijfers.
 - Interpretatie en duiding.
 - SWOT-analyse.
3. **DOCUMENTATIE voor wie zich in de trend wil verdiepen**
 - Onderzoeken, statistieken, en dergelijke waarin u concrete gegevens over uw instelling/gemeente kunt vinden.
 - Teksten die meer informatie en achtergrond geven.

De KERN van de zaak
Waarover gaat het en welke vragen moeten wij ons daarbij stellen?

Creativiteit: de nieuwe grondstof

- Na de industriële revolutie, gesymboliseerd door de stoommachine, en de informatiemaatschappij met de chip en de glasvezel als symbool, leven we nu in een kennismaatschappij, waar innovatie en individuele creativiteit de kernwaarden van uitmaken.
- Uit de rijk geschakeerde en gedifferentieerde terminologie omtrent educatie, onderwijs en leren, kiezen we voor het begrip *Levenslang en Levensbreed Leren*.
- Levenslang leren (Lifelong Learning - kortweg LLL) is een internationaal erkend en maatschappelijk gedragen concept, gebaseerd op het recht op leren van elk individu.
- Levenslang en levensbreed leren omvat alle leer-, ontwikkelings- en belevingsprocessen, die er toe leiden dat mensen de nodige competenties verwerven om hun professionele, economische, sociale en culturele rol zelfstandig en kritisch vorm en inhoud te geven in een snel veranderende samenleving.
- Dat leren van mensen versterkt hun identiteit en verantwoordelijkheidszin, en heeft als dusdanig een collectieve impact: het verhoogt hun maatschappelijke participatie het geeft hen het gevoel er bij te horen en draagt bij tot sociale cohesie. Leren helpt groepen en gemeenschappen om te gaan met ingrijpende veranderingen.
- Leren is essentieel voor een sterke economie, maar ook voor een inclusieve maatschappij: het helpt ongelijkheid te bestrijden op velerlei niveaus.
- “Leren” stelt het lerende individu centraal, terwijl “onderwijs” en “educatie” meer refereren aan instellingen, aan degenen die het leerproces begeleiden en aan een zekere doelgerichtheid (lees: diploma- en/of kwalificatiegerichtheid).
- “Leren” is bovendien een werkwoord en beklemtoont als dusdanig de actieve dimensie ervan.

“Leren is alles”: dimensies van leren

- ‘Levenslang’ leren geeft aan dat mensen kunnen leren gedurende hun hele leven: van de wieg tot op hoge leeftijd, en niet enkel tijdens de kinder- en jeugd jaren. Konden onze (groot)ouders nog rekenen op een-job-voor-het-leven, dan hebben de huidige generaties als enige zekerheid dat hun jobinhoud hoe dan ook zal wijzigen, en dat zij zullen moeten blijven leren om bij te blijven.

Levens’lang’ heeft als complementaire dimensies ‘levensbreed’ en ‘levensdiep’.

- **Levensbreed** betekent dat men niet enkel leert met utilitaire, voornamelijk arbeids(markt)gerichte motieven (economische dimensie), maar dat men ook leert om als burger te functioneren in de maatschappij (sociale dimensie) en om de eigen persoonlijkheid te ontplooien (individuele dimensie). Ook hier geldt het adagio van de ‘veranderende en steeds complexer wordende’ wereld: leren blijft nodig om de wereld te blijven begrijpen en om telkens weer een aangepast waardenkader te ontwikkelen.
- **Levensdiep** heeft te maken heeft met de diepgang van het geleerde: gaande van informeel, occasioneel en intuïtief tot zeer formeel en zelfs van academisch niveau.
- De multidimensionaliteit van leren kan ook als volgt voorgesteld worden:

Leren om te weten	□ kennis
Leren om te doen	⇒ vaardigheden
Leren om (samen) te leven	⇒ attitudes
Leren om te zijn	⇒ inzichten

- Leren doet een appèl op verschillende leeraspecten: cognitief kennen, vaardig kunnen en gepast gedrag. In combinatie vormen ze ‘competenties’. Een competentie wijst op de ‘capaciteit’ van iemand om in een bepaalde situatie, opdracht, taak of functie te (re)ageren met de juiste mix aan kennis, vaardigheden en/of attitudes en hiervoor te kunnen putten uit een breed verworven arsenaal.

- In dit verband wordt soms ook de term *culturele competentie* gehanteerd. In een bredere visie heeft culturele competentie te maken met de ontwikkeling van vaardigheden en attitudes om het eigen leven en de toekomstige samenleving mee vorm te geven.

In een meer gefocuste betekenis staat culturele competentie voor een geheel van (voor)kennis over kunst en cultuur, van mentale openheid en appreciatie t.a.v. kunst en cultuur, en van het vermogen om kunst en cultuur op te zoeken, ermee om te gaan en ze zelf te creëren. Culturele competentie veronderstelt ook het vermogen tot reflecteren over de eigen cultuurbeleving. In deze trendnota wordt de laatste betekenisinhoud gehanteerd.

- Een ander courant begrip is '(on)geletterdheid'. Het betekent al dan niet 'kunnen lezen en schrijven', maar onze kennismaatschappij kent ook digitale en informatie (on)geletterdheid voor wie (niet) kan omgaan met nieuwe media respectievelijk wie (niet) in staat is zijn weg te vinden in het informatie-aanbod.

***“Alles is leren”*: vormen van leren**

- Wanneer onderscheid wordt gemaakt tussen verschillende vormen van leren, dan is het “schoolse” leren dé referentieperiode; alle andere begrippen zijn hiervan afgeleid.
- Het schoolse leren vindt doorgaans plaats in de leeftijd tussen 6 en 16 tot 25 jaar. Daarnaast is er sprake van voorschools, buitenschools en naschools leren.
- Het leren in onderwijsinstellingen heet ‘**formeel**’: er is altijd een leraar-leerling-relatie, gericht op de individuele vorming van de laatste, en dit volgens vooraf bepaalde, duidelijk gedocumenteerde en gevalideerde leerdoelen en studieprogramma’s, die resulteren in een diploma. Formeel leren is hoofdzakelijk beroepsgericht.
- **Niet-formeel** leren gebeurt eveneens in georganiseerd verband, maar met open doeloriëntaties en in een evenwichtiger relatie tussen begeleiders en cursisten-deelnemers, die in/als groep benaderd worden en er kennis, inzicht en vaardigheden vergroten voor zichzelf en voor anderen. Niet-formeel leren wordt eerder geattesteerd dan gecertificeerd en richt zich op persoonsontplooiing en maatschappelijk functioneren en is uitdrukkelijk niet-beroepsgericht. Desalniettemin kan ook het niet-formeel leren een meerwaarde betekenen voor iemands job of carrière, zelfs al is het in beginsel niet-arbeidsgericht.
- Bij **informeel** leren tenslotte is er geen sprake van een leerintentie van de lerende, het speelt zich af tussen gelijken, buiten de circuits van onderwijs en vormingsinstellingen en leidt niet tot een papiertje. Wat je onthoudt van een boek of een theatervoorstelling, wat je leert als ouder van opgroeiende kinderen of als hobbyist, de ervaring die je opdoet als vrijwilliger of als bestuurslid van een vereniging... Kortom, alles is leren.
- Organisaties of instellingen die niet tot het educatieve circuit behoren of geen specifiek educatief aanbod hebben, kunnen zichzelf echter doelbewust organiseren of profileren als *leeromgevingen* die het informele leren stimuleren. Musea, gemeenschaps- of cultuurcentra en bibliotheken bijvoorbeeld situeren zich daardoor als vanzelf op de gebied tussen het informele leren enerzijds en de niet-formele educatie anderzijds.

⇒ De grote groei en de maatschappelijke waardering van het niet-formele en van het informele leren is ongetwijfeld de belangrijkste trend op vlak van levenslang en levensbreed leren. Bij de duiding bij trend 1 wordt dieper op ingegaan op het niet-formele en het informele leren.

Levenslang en levensbreed leren in het lokale cultuurbeleid

- Ondersteuning van levenslang en levensbreed leren is een uitdrukkelijke **decreta**le opdracht voor Vlaamse openbare bibliotheken. Artikel 3 van het Decreet Lokaal Cultuurbeleid van 13 juli 2001 bepaalt: “De openbare bibliotheek schept een voorwaarde voor levenslang leren, culturele ontwikkeling van individuen en het democratisch functioneren van de samenleving.” Hiermee sluit Vlaanderen zich letterlijk aan bij het internationaal aanvaarde IFLA/UNESCO Public Library Manifesto van 1994. De Memorie van toelichting bij het decreet gaat echter nog een stap verder en omschrijft “de bibliotheek als belangrijke actor in het kader van levenslang leren”.

- Cultuur- en gemeenschapscentra en levenslang en levensbreed leren daarentegen worden in het decreet lokaal cultuurbeleid niet uitdrukkelijk met elkaar in verband gebracht. In de komende decreetwijziging wordt deze rol wellicht verduidelijkt.

⇒ Cultuurcentra en bibliotheken spelen vanuit deze opdracht een belangrijke rol in trend 2.

- Het **Decreet Sociaal-cultureel Volwassenenwerk** van 4 april 2003 biedt de meest concrete en uitgewerkte koppeling van levenslang en levensbreed leren aan lokaal cultuurbeleid, in zoverre dat dit decreet tezamen met het Decreet Lokaal Cultuurbeleid zowat als zuster teksten kunnen beschouwd worden van één gemeenschappelijk Vlaams beleidsveld.
- Het Decreet Sociaal-cultureel Volwassenenwerk behelst **de sociaal-culturele verenigingen, de regionale volkshogescholen, de landelijk gespecialiseerde vormingsinstellingen en de bewegingen.**

Elk van deze vier werksoorten vervult, in mindere of meerdere mate, de volgende functies:

- De culturele functie, zowel in brede als in engere zin, gericht op het verhogen van de participatie aan cultuur die de samenleving te bieden heeft.
- De educatieve functie, gericht op lerende personen en groepen, door het organiseren en begeleiden van educatieve programma's op lokaal en bovenlokaal vlak.
- De gemeenschapsvormende functie, gericht op het versterken en vernieuwen van het sociaal weefsel en op groepsvorming met het oog op een democratische, solidaire, open en cultureel diverse samenleving.
- De maatschappelijke activeringsfunctie, gericht op het organiseren, stimuleren en begeleiden van maatschappelijk engagement en sociale actie.

Dit alles maakt het sociaal-cultureel volwassenwerk tot dé natuurlijke partner in het lokaal cultuurbeleid in het algemeen en het levenslang en levensbreed leren in het bijzonder. (Ook de amateurkunsten worden beleidsmatig gerangschikt onder het sociaal-cultureel volwassenenwerk, maar ze vallen buiten het bestek van dit decreet. Basiseducatie en opbouwwerk ressorteren respectievelijk onder Onderwijs en onder Welzijn.)

- De Beleidsnota Cultuur 2004-2009 schuift bevordering van de **culturele competentie** als strategische doelstelling naar voren, noodzakelijk om een bredere en ruimere participatie aan cultuur mogelijk te maken (zie ook: trendnota Aanbod, spreiding en participatie). Culturele competentie wordt er gepositioneerd als onderdeel van het levensbreed leren, en is de verantwoordelijkheid van vooral het onderwijs, maar ook van het brede sociaal-culturele veld (volwassenenwerk, jeugdwerk, amateurkunsten, cultuurcentra en bibliotheken), van de media en van de kunsten- en de erfgoedsector. Kortom, van alles en iedereen die van ver of van dichtbij betrokken is bij levenslang en levensbreed leren enerzijds en cultuur anderzijds.

⇒ Als dusdanig zit bevordering van de culturele competentie vervat in de opdrachten en de programma's van de verschillende werksoorten die onder de decreten lokaal cultuurbeleid en sociaal-cultureel werk vallen. Om het concept voldoende zichtbaar te maken, wordt het hierna als een aparte trend (3) vermeld.

TRENDS EN BELEIDSUITDAGINGEN

Wat zijn de trends en welke vragen moeten wij ons daar bij stellen?

In feite kan uit het voorgaande slechts één trend afgeleid worden, die dan wel allesoverheersend is: leren wordt inderdaad almaar meer levenslang, levensbreed en levensdiep. Deze drievoudige dimensionering hangt rechtstreeks samen met een breder wordende maatschappelijke behoefte en met een grotere individuele nood, en vertaalt zich in een exponentiële toename van het aanbod en een groeiende erkenning van de vormende waarde van voorheen niet als dusdanig gepercipieerde leervormen, vooral in het zogenaamde niet-formele en in het informele circuit.

Deze circuits situeren zich voornamelijk op het lokale niveau en staan erg dicht bij de mensen en hun leerbehoeften.

Gemeenten worden voor de uitdaging geplaatst om in deze evolutie niet onverschillig of afzijdig te blijven. Zij kunnen grosso modo twee houdingen aannemen:

- in eerste instantie kunnen zij het niet-formele en het informele leren in de gemeente maximaal ondersteunen en faciliteren, zodat mensen er maximaal kunnen aan participeren; deze faciliterende rol wordt hierna verder uitgewerkt in trend 1;
- in tweede instantie kunnen gemeenten een meer actieve rol vervullen dan zij zelf misschien voor mogelijk houden; zij beschikken immers over eigen instrumenten om zélf actor te worden en een eigen aanbod te creëren om zo de breedst mogelijke keuze te helpen garanderen.

Deze tweede trend - zelf actor worden- is echter zo omvangrijk, dat hij omwille van de hanteerbaarheid opgesplitst wordt in drie subtrends:

1. Welke algemene maatregelen en acties kan de gemeente zelf ondernemen?
2. Meer in het bijzonder inzake het bevorderen van culturele competentie, waarin het cultuur- of gemeenschapscentrum het voortouw neemt.
3. Tenslotte heel specifiek inzake informatiegeletterdheid in de kennismaatschappij, aansluitend op de kerntaak van de openbare bibliotheek.

1. Gemeenten voeren minimaal een leer-vriendelijk beleid, om de participatie aan het bestaande leeraanbod maximaal te faciliteren.

Beleidsuitdagingen:

1.1. Hebben wij een volledig zicht op het educatieve aanbod in onze gemeente?

Werkvragen op lokaal niveau

- Welke aanbieders zijn er? Gaat het om organisaties die met professionelen werken? Wat is het aanbod/aandeel van het verenigingsleven? Welke doelgroepen beogen zij te bereiken? Is hun werking louter educatief of is dit ingebed in een bredere werking? Wat is dan de plaats van educatie in dit geheel?
- Is er in onze gemeente een academie en/of conservatorium? Of een bij-afdeling - filiaal - werking?
- Wat is onze relatie met scholen, centra voor basiseducatie, centra voor migranten, Vormingplus? Hebben wij er een rechtstreeks contact/aanspreekpersoon?
- En hebben zij een beleidsplan? Wat is de inhoud van het aanbod, wat zijn de algemene kenmerken van het aanbod?
- Over welke infrastructuur beschikken zij?
- Is er een forum voor overleg en afstemming? Is er nood aan een dergelijk forum?
- Is er een link met de gemeente (bvb. ter beschikking stellen infrastructuur, structurele subsidiëring...)?
- Is er een link met cultuurcentrum en bibliotheek, voor wat betreft communicatie van hun aanbod?
- Welk aanbod is niet in de gemeente maar wel in de regio aanwezig? Voor welk aanbod moet men zich (te) verplaatsen?

1.2. Hebben wij een zicht op de educatieve behoeften van de inwoners van onze gemeente?

Werkvragen op lokaal niveau

- Kunnen de inwoners van de gemeente ergens terecht met hun vragen i.v.m. levenslang en levensbreed leren?
- Hoe polsen wij naar de vragen die er bij de mensen leven? Hoe detecteren wij hun behoeften?
- Welke vragen naar welk aanbod komen er binnen bij de bibliotheek, bij het cultuurcentrum? Worden deze vragen systematisch bijgehouden?
- Wat is de relevantie voor onze gemeente van het einddossier EDUBELL -over de educatieve behoeften in onze regio?

1.3. Nemen de inwoners voldoende deel aan dit aanbod? Welke maatregelen faciliteren hun deelname?

Werkvragen op lokaal niveau

Bieden wij -betaalbare- kinderoppas? Ondersteunen wij (financieel) voor- en naschoolse opvang? (Educare)

Bieden wij plaats voor huiswerkklassen, ook voor volwassenen?

- Welke faciliteiten worden door de andere actoren aangeboden?

Is er dubbel gebruik van scholeninfrastructuur voor avondactiviteiten? Speelt de gemeente een bemiddelende rol m.b.t. niet-gemeentelijke scholen?

Zorgt de gemeente voor een vlotte dienstverlening m.b.t. opleidingscheques? Is er een extra vorm van leertoelagen, leercheques voor (bepaalde doelgroepen) volwassenen?

- Voert de gemeente communicatie over/promotie van het externe aanbod?

- Geeft de gemeente ondersteuning en subsidiëring van de aanbieders (incl. verenigingsleven)? Op basis van een reglement of nominatim? Wat houdt die ondersteuning in?
- Hoe stimuleert onze gemeente verenigingen tot bijscholing en vorming?
- Welke stimulansen tot levenslang en levensbreed leren gaan uit van de bibliotheek? Van het cultuurcentrum? Van het museum? Van andere diensten als jeugddienst, welzijnsdienst...?
- Biedt de bibliotheek informatie over de mogelijkheden tot begeleid individueel studeren?
- Wat zijn de stimulansen die verenigingen zelf naar hun leden toe gebruiken om hen aan te zetten tot deelname aan het educatieve aanbod in de gemeente?

1.4. Voert onze gemeente een “leren is leuk ~ leren is nodig”-promotiebeleid? Spoort de gemeente (al) haar inwoners voldoende aan om leerkansen te grijpen, om te beginnen én om vol te houden?

Werkvragen op lokaal niveau

- Ademt onze gemeente een leercultuur uit?
- Huldigen we leerprestaties even goed als sportieve prestaties?
- Ondersteunen wij initiatieven waarbij het reguliere onderwijs buiten haar muren treedt en zichzelf in de kijker plaatst? Of stellen wij deze openheid zelfs als voorwaarde voor ondersteuning?
- Gebruiken we -de kanalen van- alle mogelijke groepen om het leren in onze gemeente te promoten? Buurt- en bewonersgroepen, kind&gezin, oudercomités, vakbonden, ...
- Hebben cultuurcentrum en bibliotheek een beleid om families in hun geheel te bereiken? Organiseren zij intergeneratie-activiteiten (grootouders+kleinkinderen)?
- Hoe zit het met de participatie van “kansengroepen” aan het vormingsaanbod?
- Ondersteunen wij initiatieven waarbij linken worden gelegd tussen onderwijs en de leefwereld van kansengroepen? Worden er inspanningen geleverd om de kansengroepen zelf hierbij te betrekken?
- Is het vormingsaanbod afgestemd op noden en behoeften van de kansengroepen? Sluit het aan bij hun behoeften?
- Wat is de betrokkenheid van het verenigingsleven hier. Wat is de rol van de zelforganisaties, zoals verenigingen waar armen het woord nemen?
- Stimuleren wij dat mensen hun eerder en elders verworven competenties laten erkennen (EVC)?
- Promoten wij www.wordwatjewil.be?
- Promoten wij Begeleid Individueel Studeren (www.bis.vlaanderen.be)?

2. Gemeenten zijn zelf actor inzake levenslang en levensbreed leren en creëren een eigen aanbod om de breedst mogelijke keuze te helpen garanderen.

Beleidsuitdagingen:

2.1. Neemt onze gemeente initiatief om het eigen aanbod en dat van derden af te stemmen op elkaar en op de behoeften van onze inwoners?

Werkvragen op lokaal niveau

- Hebben wij een overzicht van het aanbod levenslang en levensbreed leren van onze gemeente? Hebben wij een inzicht in de behoeften? Wordt het aanbod doorgelicht en getoetst aan de behoeften? Detecteert de gemeente leemtes? Stimuleert ze tot afstemming en samenwerking (waar dit aangewezen is)? Voert ze gezamenlijke promotie?
- Neemt de gemeente een coördinerende op m.b.t. LLL? Welke dienst neemt deze taak op? Wat is de rol van de cultuurbeleidscoördinator? Gebeurt coördinatie in overleg met Vormingplus?

- *Is onze gemeente vertegenwoordigd in beheersorganen van onderwijsinstellingen en educatieve organisaties? Vormingplus? Centrum voor basiseducatie?*
- *En omgekeerd, zijn educatieve organisaties voldoende vertegenwoordigd in de beheersorganen van cultuurcentrum, gemeenschapscentrum en bibliotheek?*
- *Hoe is de verhouding tussen de beleidsdomeinen ‘onderwijs’ en ‘cultuur’ binnen onze gemeente? Welke organisatorische relatie is er tussen beide diensten? Werken de onderscheiden gemeentelijke diensten en instellingen samen aan een geïntegreerd aanbod?*
- *Welke gemeentelijke diensten en instellingen organiseren educatieve activiteiten (jeugddienst, seniorendienst, milieudienst, cultuurcentrum, bibliotheek, museum...)? Welke doelgroepen beogen zij te bereiken? Is hun werking louter educatief of is dit ingebed in een bredere werking? Wat is dan de plaats van educatie in dit geheel?*
- *Biedt de gemeente vormingscursussen aan?*

- *Hebben wij een Leerwinkel? Of een infopunt levenslang en levensbreed leren? Of een educatieve wegwijzer-collectie?*
- *Hebben wij een publieke database levenslang en levensbreed leren?*
- *Hebben wij medewerkers die leeradviezen kunnen geven?*

2.2. Vervullen onze eigen gemeentelijke diensten -cultuurcentrum en bibliotheek voorop- een voorbeeldfunctie als zelflerende organisaties?

Werkvragen op lokaal niveau

- *Biedt de gemeente haar eigen diensten en de medewerkers de mogelijkheid om te leren?*
- *Intern: stimuleren wij vorming en jobrotatie?*
- *Extern: stimuleren wij stages en uitwisselingen met andere gemeenten (job exchange)?*
- *Zijn wij lid van een Learning Cities Network?*

2.3. Ondersteunen wij actief de vorming van “brede scholen”?

Werkvragen op lokaal niveau

- *Is één van de scholen in onze gemeente betrokken bij de proeftuinen brede school?*
- *Doen wij al aanzetten naar brede scholen: aandacht voor samenwerking met de buurt, met de gemeentelijke bibliotheek en met verenigingen, ouderparticipatie en -betrokkenheid, afstemming school en buurt, naar cultuur en naar andere vrijetijdsvoorzieningen in de buurt, een plan uitwerken voor verkeersveiligheid, enzovoort.*

2.4. Indien er leemten in het educatieve aanbod worden vastgesteld, vullen wij die dan zelf in, eventueel door uitbesteding aan derden?

Werkvragen op lokaal niveau

- *Wat zijn de leemten?*
- *Wie zijn de potentiële aanbieders? Tegen welke prijs?*
- *Overleggen wij met Vormingplus voor de ontwikkeling van aanvullend aanbod? Besteden wij aanvullend aanbod uit aan Vormingplus?*
- *Biedt Intergemeentelijke samenwerking een mogelijkheid om aanvullend aanbod te creëren?*

3. Gemeenten nemen het voortouw in het bevorderen van de culturele competentie.

Beleidsuitdagingen:

3.1. Kennis en reflectie over de kunsten stimuleren (receptieve kunsteducatie).

Werkvragen op lokaal niveau

- *Wat is het aanbod? Wie zijn de aanwezige aanbieders? Rol Vormingplus, cultuurcentrum, bibliotheek, museum, deeltijds kunstonderwijs, verenigingsleven...? Welke kunstuitingen komen aan bod - welke niet?*
- *Staat het cultuurcentrum in voor omkaderingsactiviteiten bij haar podiumaanbod en/of bij tentoonstellingen?*
- *Welke methodieken worden gebruikt? (cursussen, integrale projecten rond een bepaald thema, documentaire/educatieve tentoonstellingen, uitbreidingsactiviteiten bibliotheek, publiekswerking museum, Open Monumentendag en Erfgoeddag)*
- *Wie wordt met welke methodieken bereikt?*
- *Is er een werking om mensen over de drempel van een tekort aan vaardigheden en attitudes heen te helpen om aan culturele activiteiten deel te nemen?*

3.2. Van initiatie tot doorgedreven vorming in verschillende kunstdisciplines (actieve kunsteducatie).

Werkvragen op lokaal niveau

- *Wat is het vormingsaanbod (in eigen gemeente maar ook in de regio)? Wie zijn de aanwezige actoren? Rol Vormingplus, cultuurcentrum, bibliotheek, jeugddienst/jeugdcentrum, welzijnsdienst, deeltijds kunstonderwijs, verenigingsleven (amateurkunsten)...? Welke kunstuitingen komen aan bod - welke niet?*
- *Is er een kwalitatief cultuuraanbod voor kinderen dicht bij huis?*
- *Welke methodieken worden gebruikt? (van grabbelpas en initiatielessen over workshops, korte cursussen, bijscholingscursussen, aanbod educatie cultuurcentra, vrije ateliers, muziekhandels naar alternatieve muziekscholen, deeltijds kunstonderwijs (DKO), muziekclubs en amateurkunsten)*
- *Wie wordt met welke methodieken bereikt?*
- *Welke rol nemen de academies voor muziek, woord en dans en voor beeldende kunsten in m.b.t. het lokale cultuurbeleid? Zijn ze ingebed in het lokale culturele leven? Zijn er synergieën met andere culturele actoren?*
- *Is er een samenwerking tussen de academies beeldende kunst en muziek woord en dans en gemeentelijke culturele huizen?*
- *Zijn er alternatieve kunstopleidingen in onze gemeente? Is er een link met de academies?*
- *Met welke van de volgende partners zoekt de gemeente naar faciliterende afspraken: de jeugdtheaters (aanbod en omkadering), de cultuurcentra (aanbod, omkadering, opvang), het welzijnswerk (financiële ondersteuning), het jeugdwerk (activiteiten voor kinderen én ouders in de vrije tijd), de werkgevers (tijd), de media (aanbod én toeleiding).*
- *In welke mate ondersteunt de gemeente verenigingen voor jongeren en volwassenen die aan cultuur doen, de amateurkunstenverenigingen, de volkshogescholen, de in cultuureducatie gespecialiseerde jeugddiensten en vormingsinstellingen?*
- *Werken wij samen met organisaties met een werking naar specifieke doelgroepen: personen die leven in kansarmoede, mensen met een etnisch-cultureel diverse achtergrond, gehandicapten. Hoe kan het OCMW een partner zijn in een toegankelijk lokaal cultuurbeleid?*
- *Voeren wij een gezinsgerichte marketing met onze culturele instellingen?*

3.3. De kunstzinnige vorming in het onderwijs.

Werkvragen op lokaal niveau

- Op welke manier ondersteunen de gemeentelijke culturele diensten en instellingen de scholen hierin?
- Worden er schoolvoorstellingen geprogrammeerd? Concerten en tentoonstellingen, educatieve projecten? Bezoeken aan de bibliotheek?
- Welke scholen en welke studierichtingen participeren?
- Is er een vorm van netwerking tussen de gemeentelijke culturele diensten en de scholen? Zijn er scholen met een cultuurgangmaker?
- Is er in onze gemeente een school met een tijdelijke project kunstinitiatie? Werkt het gemeenschaps- of cultuurcentrum hier al mee samen?

4. De kennismaatschappij vergt steeds meer informatiegeletterdheid om maatschappelijk te kunnen participeren.

Beleidsuitdagingen:

4.1. De bibliotheek en het cultuurcentrum doelbewust oriënteren als een leeromgeving.

Werkvragen op lokaal niveau

- Profileren onze bibliotheken, cultuur- en gemeenschapscentra, musea, ... zich als leeromgevingen voor informeel leren?

Hebben onze bibliotheek en cultuurcentrum lokalen voor zelfstudie?

Lenen wij materialen uit voor zelfstudie: cursussen, oefenmateriaal? Hoe verhoudt dit collectie-onderdeel zich tot de recreatieve materialen?

- Hebben wij starterscursussen? In welke disciplines of domeinen?
- Zijn er in onze gemeente nog andere plaatsen voor zelfstudie: museum, scholen, ontmoetingsplaatsen voor senioren, winkelcentra, bedrijven? Zijn deze plekken voldoende bekend bij het publiek? Is het gebruik ervan gratis?
- Zijn deze plekken voor zelfleren open op momenten dat gebruikers tijd hebben: na kantooruren, tijdens weekends?
- Hanteren we een kwaliteitsstandaard?
- Betrekken we doelgroepen bij het beheer en begeleiding van deze plekken?
- Zijn de leerplekken en het meubilair voor iedereen toegankelijk/buikbaar?
- Zorgen wij voor spreiding ingeval van leemte in een wijk of buurt?

4.2. De bibliotheek versterken op haar educatieve flank.

Werkvragen op lokaal niveau

- Is onze bibliotheek niet te zeer aanbodgericht, bezig met de samenstelling van een 'mooie' collectie? Besteden we evenredig veel aandacht aan instructie en begeleiding?
- Hoe kunnen we educatieve organisaties in onze gemeente mee(r) betrekken bij collectievorming? Hoe kunnen we ons aanbod beter promoten? (bvb. docenten of cursisten van taallessen een keuzelijst bezorgen van de anderstalige collectie van de bibliotheek.)
- Hebben de bibliotheekmedewerkers voldoende tijd om zich bij te scholen in -gebruik van de nieuwe media? In digitale informatiebemiddeling? En in agogische vaardigheden?
- Hebben wij educatieve medewerkers in de bibliotheek?
- Voorzien wij een functieprofiel om personeel met educatieve competenties aan te werven?

- *Biedt intergemeentelijke of regionale samenwerking mogelijkheden om de educatieve taken gemeenschappelijk op te nemen?*
- *Heeft onze bibliotheek een werking naar scholen? Zo ja, worden álle lagere scholen bereikt? Worden ook kleuterscholen bezocht?*
- *Gaat de scholenwerking verder dan een vierwekelijkse klassikale uitleensessie?*

DUIDING voor wie de trend wil begrijpen
Feiten, cijfers, interpretatie en SWOT-analyse

1. **Gemeenten voeren minimaal een leer-vriendelijk beleid, om de participatie aan het bestaande leeraanbod maximaal te faciliteren.**

Feiten

Of men het wil of niet, (bij)leren is in onze lerende samenleving een must. Wie niet over het juiste diploma beschikt of zich niet bijschoolt, komt moeilijk aan bod op de arbeidsmarkt, heeft geen promotiekansen of geen toegang tot bepaalde opleidingen. Anderzijds is er maatschappelijk ook een grote behoefte aan vorming en bijscholing. Het niet-formele leren is de laatste jaren sterk toegenomen en heeft verschillende oorzaken en motieven: zelfontplooiing, creativiteit, zelfredzaamheid, lifestyleveranderingen die ingrijpen op de vrijetijdsbesteding, groeiende groep van actieve 50+,

Levenslang en levensbreed leren-beleid gaat nu over het stimuleren van een cultuur van zelfverbetering, en het creëren van een systeem dat zich aanpast aan het lerende individu, eerder dan dat het individu zich moet conformeren met het systeem.

In een veelzijdiger en veeleisender wordende maatschappij veronderstelt dit een almaar bredere waaier aan keuzemogelijkheden. Omwille van hun flexibeler organisatiestructuren kunnen vooral niet-formele circuits hier alert op inspelen.

Wanneer een educatief beleid wordt uitgezet, komt vaak alleen het reguliere, formele en schoolse aanbod in beeld, terwijl de veel grotere verscheidenheid aan niet-formele en informele vorming beleidsmatig minder zichtbaar gemaakt wordt.

EDUBELL biedt een overzicht van de **educatieve behoeften** in een regio. Er zijn 14 einddossiers beschikbaar, voor evenveel regio's in Vlaanderen.

A. Het niet-formele aanbod is minder sterk centraal gestuurd en daardoor lokaal beïnvloedbaar.

Het decreet lokaal cultuurbeleid stimuleert de lokale besturen om hun eigen cultuurbeleid te ontwikkelen, opdat de lokale actoren (bijvoorbeeld verenigingen) maximale kansen zouden krijgen.

Het decreet sociaal-cultureel volwassenenwerk regelt de werking van de sociaal-culturele verenigingen, de vormingsinstellingen en de bewegingen, die elk in mindere of meerdere mate een werking ontplooiën op gemeentelijk vlak.

De voornaamste partners op beleidsmatig vlak zijn in dit verband de 13 **Vormingsplus-centra** (of regionale volkshogescholen). Omdat zij, naast het organiseren van een eigen aanbod, tevens instaan voor de coördinatie, de afstemming en de promotie van het niet-formele educatieve aanbod van alle andere culturele actoren in de streek, zijn zij een belangrijke partner voor elk *faciliterend* gemeentelijk beleid t.a.v. levenslang en levensbreed leren. (Zie trend 1)

Maar Vormingplus is ook een natuurlijke samenwerkingspartner voor gemeenten die een *actieve* educatieve rol willen spelen, meer bepaald voor het cultuurcentrum inzake het coördineren en aanvullen van het niet-formele educatieve aanbod in de gemeente.

De stad Oostende wil de toegang tot kennis en informatie, zoals die ondermeer beschikbaar is in de bibliotheek, voor sociaal kwetsbare groepen verhogen. Het educatieve project Zandletters is een breed samenwerkingsverband opgezet tussen de openbare bibliotheek en sociaal-culturele en welzijnsorganisaties die de doelgroep bereiken met als doelen: ICT-training te geven aan alle

partners binnen Zandletters (train the trainers), zodat zij zelf wegwijsprojecten op maat kunnen opzetten, gebruik makend van de 'Leren is Leuk'-pakketten (instructies voor gebruik office software, ontwikkeld door Linc). De pakketten zijn daarna ook gewoon ontleenbaar.

Er zijn 29 centra voor basiseducatie (CBE) in Vlaanderen: educatieve voorzieningen voor laaggeschoolde en laaggeletterde volwassenen. Zij ressorteren onder Onderwijs en zijn als dusdanig een vorm van formele educatie. Hun onderwijsaanbod is gericht op het aanleren en verbeteren van basiscompetenties die elementair zijn voor het functioneren in en het participeren aan de samenleving. Naast een eigen pakket organiseren zij ook cursussen op maat van of in samenwerking met bedrijven en organisaties, zoals OCMW en VDAB. Voor hun cursussen *maatschappij-oriëntatie en ICT* zijn CBE's vaak vaste klanten in bibliotheken en cultuurcentra.

B. Het informele aanbod is helemaal lokaal geworteld in een grote variatie aan meer of minder georganiseerde, traditionele en nieuwe, al dan niet tijdelijke, los-vaste, formele en informele groepen, verenigingen, comités en circuits, en waarvan het lidmaatschap meer dan ooit gebaseerd is op gemeenschappelijke interesses of leefstijl en minder op sociale netwerken.

Het verenigingsleven heeft een noodzakelijke en onvervangbare plaats in de samenleving van vandaag: het geeft leerkansen en doorbreekt het sociale isolement. Maar het profiel verandert. Hoewel het absolute aantal participanten aan verenigingen gelijk blijft, is het subjectieve aanvoelen dat de participatie daalt. Er is een verandering in het profiel van de deelnemer, de leden van verenigingen, de vrijwilliger. Waar mensen vroeger van wieg tot graf bij één organisatie actief bleven, zijn de engagementen nu korter en wisselend. Vrijwilligers 'shoppen', nemen minder lange engagementen op en combineren gelijktijdig verschillende engagementen. Kortom, een verschuiving van 'deel uitmaken van' naar 'deelnemen aan', van lid-zijn naar losse participatie.

In de vroegere zuilgebonden organisaties zag men een sociale mix van leden uit verschillende lagen van de bevolking. Dat komt nu minder voor. Vooral laaggeschoolden nemen minder deel aan sociaal-cultureel werk.

Vlaamse initiatieven zijn:

- De Word wat je wil-databank op (www.wordwatjewil.be), het meest volledige overzicht van cursussen en opleidingen voor volwassenen in Vlaanderen; een poging om de vele opleidings- en vormingsinitiatieven die er zijn, op elkaar af te stemmen
- BIS, of Begeleid Individueel Studeren (www.bis.vlaanderen.be) heeft een aanbod van zowel schriftelijke als onlins cursussen om thuis en in je eigen tempo te studeren.

C. Een belangrijk concept in deze is de notie 'eerder' of 'elders' verworven competenties: leerervaringen die men opdoet in niet-formele, informele, vrijwillige en andere situaties en die niet gecertificeerd worden, maar die wél belangrijk kunnen zijn in een sollicitatie bijvoorbeeld. Naast de schoolse opleiding (en behaalde diploma's) als norm voor de beroepsopleiding en de arbeidsmarkt, groeit ook in Vlaanderen het besef dat 'elders verworven competenties' (op de werkplek, als vrijwilliger, tijdens cursussen, als bestuurslid van een vereniging, ...) de nodige erkenning verdienen wil men de persoonlijke ontplooiing van volwassenen en hun deelname aan vorming stimuleren, de mobiliteit in de arbeidsmarkt verhogen en hen aanzetten tot maatschappelijke participatie. (EVC: Erkenning van Verworven Competenties door certificering)

Interpretatie en duiding

Sterktes:

- Het aanbod is groter dan ooit, voor elke behoefte, interesse of belangstelling is er wel een vereniging waarbij men zich kan aansluiten.
- Gemeenten kunnen algemeen-faciliterend werken, door infrastructuur aan te bieden, of dienstverlening die het voor cursisten makkelijker maakt om te participeren, zoals kinderoppas.

- Cultuurcentra en openbare bibliotheken kunnen helpen om verenigingen zichtbaar te maken:
 - o door hen een plek aan te bieden om zichzelf of hun werking voor te stellen;
 - o door hen te betrekken bij de programmering of bij de collectievorming;
 - o door hun werking te ondersteunen met gepaste informatiematerialen of activiteiten.

Zwaktes:

- Mensen engageren zich minder en voor kortere tijd, waardoor het organisatorisch vermogen van verenigingen daalt.
- Een groot aantal informele groepen en verbanden is niet gestructureerd of geformaliseerd en daardoor minder zichtbaar, zowel voor wat betreft participatie als voor wat betreft - financiële- erkenning.

Kansen:

- De Vlaamse overheid ondersteunt de verenigingen voor hun landelijke (Vlaamse) werking. De lokale afdelingen van verenigingen vormen de basis van het verenigingsleven.
- Via het decreet lokaal cultuurbeleid geeft de Vlaamse overheid aan lokale overheden stimulansen om het lokale verenigingsleven stevige levenskansen te bieden.
- Meer aandacht besteden aan het sociaal-cultureel leven komt neer op investeren in het sociaal weefsel.

Bedreigingen:

- Verenigingen spreken potentiële participanten overwegend aan op het lokale niveau. Mensen verlaten soms het lokale niveau voor het samenstellen van hun activiteitenkalender.
- Leerkansen zijn ongelijk verdeeld: ook hier spelen het Mattheus-effect enerzijds en de taaië participatie-barrières anderzijds (zie ook de trendnota *Aanbod, spreiding en participatie*). Maar de wellicht meest cruciale factor is motivatie, vooral van die groepen die geen boodschap (menen te) hebben aan onderwijs en vorming (motivatie om te beginnen; motivatie om vol te houden).

2. ***Gemeenten zijn zelf actor inzake levenslang en levensbreed leren en creëren een eigen aanbod om de breedst mogelijke keuze te helpen garanderen.***

Feiten

- De opeenvolgende Vlaamse regeringen zien levenslang en levensbreed leren als noodzakelijk voor een toekomstgerichte ontwikkeling van Vlaanderen en maakten het tot één van de kernpunten van hun beleid. De vorige regering ondertekende tezamen met externe partners in 2001 het Pact van Vilvoorde, dat concrete doelstellingen voor levenslang en levensbreed leren bevat en de huidige regering lanceerde vorig jaar zowel een Plan Geletterdheid als een Digitaal Actieplan. Bovendien hebben de minister van Werk, Onderwijs en Vorming en de minister van Cultuur (als beleidsverantwoordelijke voor de niet-formele volwassenenvorming binnen het sociaal-cultureel werk) in 2005 een driedelige structuur opgericht ten behoeve van een “geïntegreerd beleid voor onderwijs, vorming en werk”, bestaande uit een Ministerieel Comité voor de *beleidsbepaling*, een interdepartementale structuur voor de *beleidsondersteuning* en de al eerder opgerichte Dienst Informatie Vorming en Afstemming (DIVA) voor de *beleidsuitvoering*.
- Deze inspanningen beginnen ook vruchten af te werpen op gemeentelijk vlak: daar waar de verschillende actoren in de niet-formele educatie voorheen los van elkaar werkzaam waren, wordt het veld in kaart gebracht, wordt er gezamenlijke communicatie gevoerd, wordt het aanbod op elkaar afgestemd en worden leemtes gedetecteerd en opgevuld. De Vormingplus-centra maar ook de cultuurbeleidscoördinatoren spelen hierin een belangrijke rol.
- Voorwaarden voor het lokaal vervullen van een actieve rol in het levenslang en levensbreed leren is het formuleren/onderhandelen van een gedeelde visie, de integratie ervan in de beleidsplanning en de tenslotte de structurele verankering van de samenwerking.

Voorbeeld van lokale structurele samenwerking is het Lokaal educatief netwerk Wevelgem (LEN), een werkgroep van afgevaardigden van het verenigingsleven, het cultuurcentrum, de bibliotheek en de cultuurraad, begeleid door Vormingplus, met als doel de educatieve activiteiten op elkaar afstemmen, overlappingsen en leemten detecteren, publieksuitwisseling en publieksbereik bevorderen, onderlinge informatiedoorstroming garanderen en gezamenlijk promotie voeren.

Een buitenlands voorbeeld zijn The learning communities (UK) die via partnerschappen proberen op een meer doeltreffende manier in te spelen op de grote variëteit aan leerbehoeften van de lokale bevolking.

- Een boeiende nieuwe ontwikkeling is die van de *brede school*: dat is een paraplueterm waaronder vele ladingen kunnen schuilgaan, maar die alle een gemeenschappelijk basisprincipe huldigen: partners uit verschillende sectoren - cultuur, jeugdwerk, sport, welzijn, arbeid, enzoverder - werken samen met onderwijs om de leef- en leeromgevingen van kinderen, jongeren en hun ouders te versterken en om elkaars kansen en mogelijkheden ten volle te benutten. Brede scholen bieden de ruimte om *breed te leren*. Jongeren leren voortdurend, op tal van manieren en in uiteenlopende contexten. Ze leren zowel informeel als formeel, zowel spontaan als gestuurd, zowel bewust als onbewust, op meer of minder participatieve wijzen, niet alleen binnen de school maar ook daarbuiten, in de buurt, thuis, op de tram, ... Werken aan *breed leren* betekent dat een brede school die verschillende soorten van leren positief waardeert, mekaar laat bevruchten en zorgt voor een gevarieerd aanbod,... Zo verwerven kinderen en jongeren van jongsaf aan een positieve attitude ten aanzien van breed leren. De partners in een brede school-project zoeken in overleg naar mogelijkheden om op het terrein aan dit breed leren tegemoet te komen en werken samen initiatieven uit. Voorbeelden daarvan zijn: verscheiden sport- en vrijetijdsaanbod tijdens de middagpauzes, verzorgd door plaatselijke jeugd- en sportverenigingen; praktijkleren, waardoor jongeren gestimuleerd worden door mensen uit de praktijk; nieuwe vormen van stages waarbij leraars, jeugdwerkers en jongeren samenwerken aan een project om kennis te maken met verschillende technologische beroepen; vertelmomenten door ouders of buurtwerkers in de kinderbibliotheek als deel van de vakantiewerkingen in de buurt; een jeugdwerker en een leerkracht bereiden samen een les voor. Vanaf het schooljaar 2006-2007 lopen er een aantal *proeftuinen Brede School*, die moeten toelaten een betere kijk te krijgen op het concept en die goede praktijkvoorbeelden kunnen opleveren. Maar daarop moet niet gewacht worden om lokaal al eerste aanzetten te geven. Een brede school-project betekent immers per definitie niet extra geld; door bundeling van krachten en financiële middelen en een zekere mate van schaalvergroting kan namelijk een toegevoegd resultaat bereikt worden. Meer informatie: www.bredeschool.be

Interpretatie en duiding

Kansen:

- Vormingplus-centra hebben een decretale opdracht inzake het coördineren en aanvullen van het informele en het niet-formele educatieve aanbod in de regio respectievelijk in de gemeente.
- Vormingplus-centra hebben expertise in huis om bibliotheken en cultuurcentra bij te staan in de ontwikkeling van een eigen aanbod. zij krijgen informatie over het beschikbare educatieve aanbod (thema's, sprekers, begeleiders...), denken samen na over de invulling van hun educatieve opdracht, zetten gezamenlijk activiteiten op (leesgroep, lezing, debat, workshop, project...).
- Bibliotheken, cultuur- en gemeenschapscentra beschouwen de scholen in hun gemeente als geprivilegieerde klanten. De 'brede scholen' bieden kansen voor het lokale bestuur om gesubsidieerde samenwerking tussen de lokale culturele actoren (cultuurcentrum, bibliotheek, gemeentelijke kinderopvang, OCMW, scholen, vrijetijdsdiensten, buurtopbouwwerk, ...) aan te moedigen en aan te sturen.
- Intergemeentelijke samenwerking, samenwerkingsverbanden van bibliotheken, collegagroepen: er zijn tal van mogelijkheden en initiatieven waardoor het lokaal cultuurbeleid

gemotiveerd wordt tot netwerking en expertisedeling.

Bedreigingen:

- Vanuit de overheid blijft de druk op het formeel leren - in functie van de arbeidsmarkt - groot. Ook het denken over de erkenning van elders verworven competenties loopt gevaar eenzijdig te focussen op erkenning in functie van arbeidsmarkt en beroepsopleiding. Het valoriseren van levenslang en levensbreed leren in functie van zelfontplooiing en participatie moet evenwaardig worden uitgebouwd. Levenslang en levensbreed leren is niet alleen een voorwaarde voor economische, maar ook voor maatschappelijke, politieke en culturele participatie.
- Het ontbreken van een coherent lokaal gedragen beleid voor volwasseneneducatie.
- Instellingen en organisaties zijn niet altijd vanzelf tot samenwerking of afstemming bereid.

3. Gemeenten nemen het voortouw in het bevorderen van de culturele competentie.

Feiten

Culturele competentie is de sleutel tot zowel cultuurparticipatie als tot gemeenschapsvorming. Het is hét leerdomein bij uitstek waarop de twee voorgaande trends samenlopen en waarin gemeentebesturen het voortouw kunnen nemen: enerzijds omwille van de tastbare nabijheid van cultuur voor elk individu en van de lokale inbedding van vele initiatieven en anderzijds omwille van het feit dat gemeenten zelf de belangrijkste instrumenten in eigen beheer hebben. (En ook wel een beetje als tegengewicht voor het utilitaire leren in “scholen”.)

Culturele competentie is het **resultaat van culturele vorming**. Omkadering en toeleiding beogen het publiek voor een specifiek aanbod te interesseren. Culturele vorming daarentegen gaat dieper. Ze bouwt aan de competentie van elk individu om met kunst en cultuur om te gaan. Kunst moet men zich eigen maken. Literatuur kan niet gesmaakt worden door wie niet kan lezen. Iedere kunst(vorm) heeft zo zijn eigen taal, en wil men er toegang tot krijgen is enige kennis ervan vereist. Zo gevarieerd en veelzijdig als het culturele aanbod in brede zin is, zo gedifferentieerd en gedetailleerd moeten ook de strategieën zijn om de cultuurcompetentie te verhogen. De culturele competentie die nodig is om een concert van rapmuziek te smaken, is immers verschillend van deze die aangesproken wordt in een tentoonstelling van actuele beeldende kunst: het gaat telkens om andere kennis, andere interesses en appreciaties, andere gedragsvaardigheden. Op een hoger niveau gaat het over het zelf ontwikkelen van nieuwe cultuuruitingen, het spelen met stijl(en), het zoeken naar nieuwe verbanden en nieuwe uitingen, naar eigentijdse vormen.

Vele jongeren bijvoorbeeld voelen een discrepantie tussen de populaire cultuur die hen dag en nacht omringt en waar ze blindelings hun weg in vinden, en de verheven cultuur, waar ze veel minder mee te maken hebben. Ook oudere mensen gebruiken andere culturele competenties. Culturele competentie is een variabele in de levensloop. En gender speelt eveneens een rol: mannen en vrouwen hebben verschillende objectieven en een verschillende aanpak nodig als het gaat over de ontwikkeling van culturele competentie.

Onderzoek wijst uit dat de cultuurparticipatie van een persoon sterk bepaald wordt door 1) de culturele opvoeding die hij of zij thuis genoten heeft, door 2) zijn/haar opleidingsniveau, door 3) het sociaal netwerk en door 4) het eerder of tegelijkertijd beoefenen van culturele activiteiten. Interventies om de cultuurcompetentie te verhogen moeten zich richten naar deze **vier groepen van factoren**. Voor elk van deze groepen kan gezocht worden naar maatregelen of interventies die een faciliterende invloed kunnen hebben. Omdat we spreken over zeer uiteenlopende terreinen (gezin, school, sociale omgeving, media, werk, e.d.) zullen dergelijke interventies onvermijdelijk over de grenzen tussen beleidsdomeinen heen moeten gaan. En het is ook duidelijk dat interventies ter ondersteuning van de culturele competentie vanuit verschillende beleidsniveau's zullen moeten komen: lokaal, provinciaal en landelijk.

Er is een onvermijdelijke samenhang tussen de **beleidsdomeinen Onderwijs en Cultuur**, die op dit vlak nog te weinig met elkaar communiceren. Toch zijn er de door onderwijs gesubsidieerde ‘tijdelijke projecten kunstinitiatie’ voor kansarme autochtone en allochtone jongeren. De doelstelling van dit initiatief is te werken aan de cultuurcompetentie van de doelgroep en zo hun zelfbeeld te bevorderen. De scholen zijn de penvoerders van het project maar ze kunnen enkel subsidies krijgen als ze samenwerken met een academie voor deeltijds kunstonderwijs, een culturele organisatie (zoals een cultuur- of gemeenschapscentrum) en een buurtgerichte organisatie.

Het **deeltijds kunstonderwijs (DKO)** beoogt de kunstzinnige vorming: kunst in al zijn uitingsvormen kritisch benaderen en beleven en vervolgens ook zelf beoefenen, individueel of in groep. Dit programma is helemaal congruent met de doelstellingen van culturele competentie en DKO is daarom een natuurlijke partner.

Dat laatste geldt ook voor de bijna 20 **kunsteducatieve organisaties** in Vlaanderen.

“Er gebeurt onvoorstelbaar veel moois in het DKO” was de conclusie op een studiedag, maar het blijft vaak beperkt tot de leerlingen en hun familie zelf en de toonmomenten op het einde van het schooljaar. Daarom worden in tal van gemeenten samenwerkingen met de cultuurcentra opgezet, die hun expertise op vlak van grootschaliger evenementen, promotie en technische omkadering inzetten om al dat moois onder de aandacht van een breder publiek te brengen. Maar het blijft evengoed een curieuze vaststelling dat die samenwerking en lokale synergie nog niet overal een verworvenheid is.

In een studie over **alternatieve kunstopleidingen** uit 2002 werden 3.736 adressen verzameld, verspreid over meer dan de helft van de Vlaamse steden en gemeenten. Tussen deze alternatieve opleidingen zaten heel wat amateurkunstorganisaties. Dit alternatieve circuit ontstaat vaak uit ontevredenheid met het stroevere en schoolse traditionele kunstonderwijs, maar beide zijn eigenlijk complementair. In het DKO ligt immers een onschatbaar potentieel aan middelen, leerkrachten, ervaring en uiteraard leerlingen besloten. Het alternatieve veld kan op zijn beurt een frisse wind laten waaien binnen de traditionele kunstscholen. Samenwerking tussen beide sectoren komt momenteel echter niet frequent voor. De popeducatiescène is in dit verband echter een voorbeeld van gelijkopgaande evolutie, met ongeveer een gelijk aantal opleidingen in zowel het traditionele circuit van DKO en kunstsecundair onderwijs als in het alternatieve circuit.

De cultuureducatieve functie van **het sociaal-cultureel werk** moet ook gevaloriseerd worden, naast de gemeenschapsvormende en activerende functie die hoger bij trend 1 al aan bod kwam. Verenigingen voor jongeren en volwassenen die aan cultuur doen, volkshogescholen, in cultuureducatie gespecialiseerde jeugddiensten en vormingsinstellingen verdienen ondersteuning.

Er kan niet genoeg worden benadrukt hoe belangrijk **de cultuur- en gemeenschapscentra** zijn in de ontwikkeling van de culturele competentie en in de bevordering van de cultuurparticipatie. Ze hebben een culturele ontwikkelingsfunctie, leiden mensen toe naar kunst en cultuur, leggen verbindingen tussen genres, werkvormen en kunst- en cultuuruitingen. Cultuurcentra nemen de nodige initiatieven om de hele bevolking via gerichte inspanningen toe te leiden naar (sociaal-) artistieke en sociaal-culturele activiteiten, niet alleen omwille van de intrinsieke waarde van het aanbod, maar ook omdat mensen zich dan maximaal kunnen integreren in de lokale gemeenschap. Het centrum moet ook culturele informatie ontsluiten voor het publiek. Deze opdracht bevat ook diverse omkaderende activiteiten inzake culturele en kunsteducatie. Een diversiteit aan toeleidings- en educatieve activiteiten draagt bij tot een verhoging van de culturele competentie.

Ook hier moet er bijzondere aandacht gaan naar enkele **specifieke doelgroepen**: personen die leven in kansarmoede, mensen met een etnisch-cultureel diverse achtergrond, gehandicapten. Sommige kansengroepen worden makkelijker aangesproken via initiatieven die een direct-instrumentele waarde hebben, zoals taallessen, beroepsopleiding of inburgeringscursussen. Ook daar kan culturele competentie een aandachtspunt zijn. Dit kan gebeuren door samenwerking in kleine lokale netwerken van buurtwerk, cultuurcentrum, basiseducatie, welzijnswerk, gemeentebestuur, bibliotheek, volkshogeschool, cultuureducatieve organisaties...

Bilzen, Herk-de-stad en Houthalen-Helchteren slaan met “Letternijen” een brug tussen jongeren uit het technisch en beroepsonderwijs en kunst. Hun kennis en specialisatie (metaalbewerking, kleding...) waren de uitgangspunten om hen aan te sporen tot avontuurlijk experimenten met taal. Verspreid over een tiental sessies en onder de begeleiding van professionele kunstenaars uit verschillende disciplines ontwierpen zij ‘taalbrouwsels’.

De ervaringsgerichte aanpak werd zeer gesmaakt door de doelgroep.

Kunst en democratie wil cultuur toegankelijker maken en tegelijk cultuur gebruiken als hefboom voor meer democratie. Kunst en Democratie stimuleert de verhoging van de culturele en sociale participatie in het algemeen en van maatschappelijk kwetsbare groepen in het bijzonder en biedt ondersteuning aan sociaal-artistieke projecten.

Rond het thema armoede en cultuur werkt Kunst en Democratie samen met de Verenigingen waar Armen het Woord nemen, het Vlaams Netwerk Armoede, het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting en de Koning Boudewijnstichting.
<http://www.cdkd.be/nl/home.php>

Interpretatie en duiding

Sterktes:

- Er zijn heel wat spelers actief op het vlak van kunst- en cultuureducatie.
- De cultuur- en gemeenschapscentra zijn cruciaal in de ontwikkeling van de culturele competentie en in de bevordering van de cultuurparticipatie.

Zwaktes:

- Cultuurparticipatie wordt soms eng geïnterpreteerd. Er wordt enkel of voornamelijk beleid gevoerd in functie van participatie aan de cultuurvoorzieningen die de gemeente zelf inricht: cultuurcentrum, gemeenschapscentrum, bibliotheek, museum. Hoe ook lokale sociaal-culturele verenigingen meer betrekken?
- “Niet participeren is een keuze, niet ‘kunnen’ participeren is een onrecht”. Er is een dialoog nodig tussen de culturele en sociale partners in de gemeente om kansengroepen te bereiken.

Kansen:

- Uit het recente gebruikersonderzoek van het VCOB blijkt dat jonge dertigers massaal terugkeren naar de bib. Ze hebben de bibliotheek een tijdje ingeruild voor andere vrijetijdsbestedingen, maar komen nu terug. Omwille van de kinderen. Gezien de enorme impact van de toeleiding naar cultuur via het gezin, is het belangrijk dat bibliotheken investeren in een gezinsgerichte aanpak.
- (Sociaal)-culturele en educatieve partners kunnen samenwerken om te komen tot een gedeelde visie over kunst- en cultuureducatie.
- De link tussen welzijn en cultuur : participatie als gedeelde opdracht en laagdrempelig werken als gedeelde bekommernis. Het OCMW is een nieuwe speler in het culturele veld. Bibliotheken, cultuurcentra en OCMW kunnen structureel samenwerken om maatschappelijk kwetsbare groepen in onze samenleving cultureel competentier te maken, door te participeren aan het opmaken van respectievelijk het cultuurbeleidsplan en het Lokaal Sociaal Beleidsplan.

Bedreigingen:

- Inhoudelijke vervlakking en verkleuring van ‘cultuur’. Als vorm van ‘toeleiding’ wordt vaak gekozen voor amuseante en makkelijke evenementen. Het gevaar bestaat dat men op dit niveau blijft hangen en mensen niet langer uitdaagt om zich in te spannen hun eigen kennis, vaardigheden en competenties te laten groeien.

- Meegaan met deze amusementstrend houdt het gevaar in van een tweedeling in de samenleving in attitudes ten aanzien van (cultuur)participatie. Voor de enen moet alles makkelijk zijn, wat niet makkelijk is heeft geen bestaanrecht. Voor de anderen dreigt een elitair denken: wie zich opwerkt tot de culturele canon is mee, maar bruggen bouwen is tevergeefs en verloren moeite.
- Cultuurparticipatie focust steeds op actieve participatie, terwijl passieve cultuurparticipatie, zoals lezen bijvoorbeeld, minder aan bod komt.

4. De kennismaatschappij vergt steeds meer informatiegeletterdheid om maatschappelijk te kunnen participeren.

Feiten

We leven in een 'kennismaatschappij', waarin mensen - uit een overvloed aan informatie - voortdurend beslissingen moeten nemen: welke energieleverancier ze willen, welke telefoonmaatschappij het beste aanbod heeft, welke school het meest geschikt is voor hun kinderen

...

Niet alleen de hoeveelheid informatie, maar ook de noodzaak om mee te zijn met de nieuwste informatie- en communicatiemogelijkheden vraagt meer en andere competenties. Het volstaat niet meer te kunnen lezen of schrijven, men moet geschreven én digitale informatie, nieuwe media en technologieën kunnen gebruiken in verschillende contexten: thuis, op school, op het werk. Het kunnen vinden, selecteren en verwerken van relevante informatie via alle mogelijke media heet 'informatiegeletterdheid'.

Niettegenstaande een toenemend aantal volwassenen participeert aan levenslang en levensbreed leren, missen 1 op 7 Vlamingen de nodige basiskennis taal, rekenen en computervaardigheden om goed te functioneren in de samenleving. Onderzoek wijst uit dat hoewel het aantal internetverbindingen in ons land blijft groeien, de digitale kloof steeds dieper wordt voor bepaalde risicogroepen (laaggeschoolde werkzoekenden, ongekwalificeerde schoolverlaters, senioren en vrouwen).

Bibliotheken hebben de opdracht om een vrije toegang en een lage drempel tot informatie te verzekeren. Hiervoor stellen zij een breed, onafhankelijk en zorgvuldig samengesteld informatieaanbod ter beschikking in een niet commerciële omgeving. Om mensen (meer) informatievaardig te maken en om de digitale kloof te overbruggen, ontwikkelen zij zelf een aanbod van educatieve programma's voor vooral kinderen, maar ook voor ouderen en voor sociale achterstandsgroepen (laag- en kortgeschoolden, allochtonen, inburgeraars), waarvoor ze samenwerken met andere, strategische, sociaal-culturele, educatieve en welzijnspartners. Dat eigen educatief aanbod bestaat uit, internetcursussen, leesbevorderingsactiviteiten, een webwijzer voor het internet,...

Het gebruikersonderzoek bij 32 000 bibliotheekgebruikers in 165 Vlaamse bibliotheken bracht het profiel van de bibliotheekgebruikers in kaart. Veel bibliotheekgebruikers hebben thuis een computer en internetaansluiting, met uitzondering van de lager opleidingsniveaus. Lage inkomens (minder dan 1000 euro) maken gebruik van de gratis internetcomputers in de bibliotheek. Het socio-demografisch profiel van de informatiezoeker naar reden van bezoek, toont aan dat de bezoeker die aangeeft naar de bib te komen voor 'informatie zoeken om iets bij te leren' boven gemiddeld behoort tot de beroepscategorie niet actief, werkloos, laag opgeleid, of gepensioneerd.

Pisa, het internationaal onderzoek naar de leesvaardigheid en de wetenschappelijke en wiskundige geletterdheid van jongeren, wees uit dat Vlaamse scholieren bij de besten van de wereld horen op vlak van leesvaardigheid en wiskundige geletterdheid, en bij de subtop voor wetenschappelijke geletterdheid. Maar de verschillen tussen leerlingen uit gezinnen met een hoge en lage sociaal-economische status zijn relatief groot. Leerlingen uit Vlaamse kansarmere milieus presteren even goed als vergelijkbare groepen in het buitenland. Leerlingen uit gezinnen met een hogere sociaal-economische status halen echter ongewoon hoge prestaties. Een andere kloof bestaat er in dat meisjes leesvaardiger blijken dan jongens.

De hoge leerprestaties nemen niet weg dat Vlaamse 15-jarigen niet graag naar school gaan en opvallend weinig lezen voor hun plezier.

Interpretatie en duiding

Sterktes:

- De educatieve functie van de bibliotheek is geen nieuwe opdracht, maar een bestaande kernfunctie. Bibliotheken hebben een lange traditie van samenwerken met het onderwijs. Met haar collecties en infrastructuur ondersteunt ze zowel de formele als de niet-formele leerprocessen en dat zowel voor de leraar-begeleider als voor de leerling-cursist. Als leeromgeving ondersteunt de bibliotheek ook het individuele informele leren.
- Bibliotheken hebben vooral ervaring in kinderwerking waarmee ze een basis kunnen leggen voor leesbevordering (als bijdrage aan de culturele competentie) en informatiegeletterdheid. Voor inspiratie en goede praktijkvoorbeelden kunnen bibliotheken en scholen terecht op www.scholenbibliotheek.be.

Zwaktes:

- Nieuwe (digitale) vormen van informatiebemiddeling vragen ook nieuwe competenties van het bibliotheekpersoneel, maar er zijn onvoldoende opleidingen en bijscholingsmogelijkheden die bibliotheekmedewerkers bij de tijd houden.
- Er is onvoldoende gekwalificeerd personeel dat tijd en middelen krijgt om de educatieve werking voor kinderen en volwassenen uit te bouwen.
- Er is nood aan een gemeenschappelijke visie, aan gemeenschappelijke definities die bibliotheken helpen om een beleidsmatige en een praktische invulling te geven aan deze taken (cfr eindtermen onderwijs, standaarden). Een visie die aansluit bij een doorlopende leerlijn/leeslijn, die lerenden/lezenden afleggen bij het verwerven van groeiende informatie- en literaire competenties.

Kansen:

- Bibliotheken in binnen- en buitenland experimenteren met nieuwe vormen van informatiebemiddeling in samenwerking met vaste partners. Zo is er een tendens om in de bibliotheek ruimte vrij te maken voor het informatieloket van anderen: leerwinkel, jongeren informatiepunt, vrijetijdsonthaal, onthaal voor allochtonen...
- In tegenstelling tot vroeger maakt het decreet op het lokaal cultuurbeleid het voor bibliotheken mogelijk om personeel met educatieve competenties aan te werven. Functieprofielen op maat van de culturele en educatieve functie van de bib zijn hiervoor belangrijke instrumenten.

Bedreigingen:

- Lage geletterdheid en functionele ongeletterdheid is een probleem in alle geledingen van de samenleving en moet dus ook breed worden aangepakt, en niet alleen door het onderwijs. De aanpak moet oog hebben voor verschillende subgroepen (kinderen, jongeren, ouderen, allochtonen, schoolverlaters...).
- De groeiende kloof tussen wie (digitaal) mee is en wie niet mee is, heeft te maken met een gebrek aan toegang tot de nieuwe technologieën (internet, informatica, mobiele telefonie,...) of door een gebrek aan kennis en vaardigheden om er optimaal gebruik van te maken.
- Door de klemtoon te leggen op de nieuwe educatieve noden, dreigt de evidente ondersteuningsfunctie van de bibliotheek die hierboven als sterkte werd vermeld, in de verdrukking te komen ten voordele van een actiever rol op educatief vlak.
- De openbare bibliotheek blijft kampen met een imago probleem. Dat ongewenste imago kent vele oorzaken:
 - o door de intensieve samenwerking van bibliotheken met onderwijs zien jongeren de bib als een verlengde van de schooltijd en niet als een leuke invulling van de vrije tijd;

- door een gebrek aan kennis over het aanbod en het functioneren van de bib, blijven belangrijke groepen weg uit de bibliotheek;
 - voor veel laaggeletterden en laaggeschoolden is de drempel van de bibliotheek nog steeds te hoog;
- De bibliotheek is een 'sleeping beauty'. Haar aanwezigheid is zo vanzelfsprekend dat vele nuttige sociaal-culturele en educatieve partners eraan voorbij gaan.

DOCUMENTATIE

Onderzoeken, statistieken, ... waarin u concrete gegevens over uw instelling/gemeente kunt vinden

- Vlaanderen leert: cijfers en beleidsontwikkelingen 2005 / Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- De resultaten van het DIVA- project EDUBELL, een methode om de educatieve behoeften en prioriteiten in 13 regio's in Vlaanderen (+ Brussel) op te sporen kan je downloaden vanaf de website van SoCius:
http://www.socius.be/modules/indexnews_article.php?rubriek=6&article=1756
- De bibliotheek, een huis vol meningen. Het bibliotheekgebruik van 32.041 bezoekers in 165 bibliotheken, Ignace Glorieux, Leen Van Thielen, Dieter Vandebroeck, 2005
- Ontleend en ontleed. Gedrag en smaakprofielen van de Vlaamse bibliotheekgebruiker, Ignace Glorieux, Dieter Vandebroeck, Leen Van Thielen, 2005
- Eindrapport onderzoeksproject participatie in verenigingen/ vakgroep sociale agogiek Universiteit Gent, in opdracht van SoCius, september 2005.

Teksten die meer informatie en achtergrond geven voor wie zich in de trend wil verdiepen

- Website DIVA (Dienst Informatie Vorming en Afstemming) en meer bepaald document "Naar een geïntegreerd beleid voor onderwijs, vorming en werk: organisaties en acties":
<http://diva.vlaanderen.be>
- ABC-gids Levenslang en Levensbreed Leren / Annemie Vercruyssen m.m.v. Ronny Leenknecht en Hugo Callens (downloadbaar vanaf
www.VCOB.be/infovoorbibliotheken/levenslangleren/partnerinleren)
- Naar een brede school in Vlaanderen: Onderzoek in opdracht van de Cel Cultuurbeleid van de Vlaamse Gemeenschap / Frank Pirard, Lieve Ruelens en Ides Nicaise. - februari 2004 (downloadbaar vanaf www.wvc.vlaanderen.be/jeugdbeleid/beleid/onderzoek/brede_school/)
- Eindrapport onderzoek Participatie in Verenigingen. - SoCius
- Over (cultuur)participatie/ Kunst en democratie, 2006
- Onderzoek naar alternatieve kunstopleidingen: Eindrapport / Willem Elias, Dominique Verté, Ann Van Leeuw, Eva Van Moer. - Brussel: VUB, 2002
- www.bredeschool.be
- www.scholenbibliotheek.be
- www.wordwatjewil.be
- www.bis.vlaanderen.be
- www.learningcities.net
- http://aps.vlaanderen.be/statistiek/publpublicaties/pact_vilvoorde_2006.htm (p. 1 en p. 5, doelstellingen 1, 2, 13)
- www.kunsteducatie.be: overzicht van de kunsteducatieve organisaties aangesloten bij FOK (Federatie Organisaties Kunsteducatie)
- <http://www.cdkd.be/nl/home.php> : publicaties over cultuurparticipatie en maatschappelijk kwetsbare groepen

Geraadpleegde bronnen

- Regeerakkoord Vlaamse Regering
- Beleidsnota 2004-2009 "Onderwijs en vorming. Vandaag kampioen in wiskunde, morgen ook in gelijke kansen" van Frank Vandenbroucke, Vlaams minister van Werk, Onderwijs en Vorming
- Beleidsnota 2004-2009 "Cultuur" van Bert Anciaux, Vlaams minister van cultuur, jeugd, sport en Brussel

- Beleidsbrief Cultuur “Beleidsprioriteiten 2005-2006” van Bert Anciaux, Vlaams minister van cultuur, jeugd, sport en Brussel
- Decreet Lokaal Cultuurbeleid en Memorie van toelichting
- Decreet Sociaal-cultureel Volwassenenwerk en Memorie van toelichting
- Het voorstel voor een Europees kwalificatieraamwerk
- The Learning Age Green Paper / Department for Education and Employment. - 1989, United Kingdom
- Five Year Strategy for Children and Learners / Department for Education and Skills. - July 2004, United Kingdom
- Advies van de Raad voor Cultuur aangaande strategieën om de cultuurcompetentie te verhogen, Advies C 04/06